Contributed by Michel Husson
donderdag, 17 november 2011 - Last Updated donderdag, 17 november 2011

Voor sommigen is kapitalisme niets meer dan het privé bezit van de productiemiddelen. Sociale bewegingen zouden zich vooral moeten richten op strijd tegen het neoliberalisme, tegen het principe dat alles aan de markt overgelaten moet worden, of tegen productivisme, de race om alsmaar meer, ongeacht de sociale noden. Hoe zie jij de verhouding hiertussen?

Het kapitalisme rust inderdaad op het privé eigendom van de productiemiddelen. Maar dit is niet slechts een juridische definitie: hieruit volgt dat privé organisaties, bedrijven, keuzes maken om te investeren op basis van criteria die niet rusten op wat de samenleving nodig heeft. Kapitalisme moet beantwoorden aan behoeften, anders zou koopwaar niet circuleren, maar de bevrediging van deze behoeften moet winstgevend zijn. Met andere woorden, kapitalisme ontneemt de samenleving zeggenschap over het stellen van prioriteiten. Doordat het vermogen om prioriteiten te stellen in de privéhanden van kapitalisten komt te liggen krijgen deze een grote invloed op de ontwikkeling van de samenleving. Dit gaat gepaard met de concurrentie tussen afzonderlijke kapitalen – de basis van de dynamische aard van kapitaal. Maar het gevolg hiervan is een soort vlucht naar voren: kapitaal moet groeien om zich te kunnen reproduceren maar dit kan alleen op basis van een oneindige groei van de productie. Hoge groeicijfers zijn de voorwaarde voor het instandhouden van hoge winstcijfers. Dit zijn kenmerken van kapitalisme maar in de huidige neoliberale incarnatie nemen ze extreme vormen aan waardoor de kloof tussen de sociale noden en het functioneren van het economische systeem verder groeit.

Kapitalisme zou dus onverenigbaar zijn met sociale rechtvaardigheid of het in acht nemen van natuurlijke limieten...

Laten we bijvoorbeeld kijken naar het voorbeeld van medicijnen tegen AIDS. Vanuit het oogpunt van de farmaceutische industrie is het geld dat aan onderzoek naar die medicijnen besteed wordt, kapitaal dat winst op moet leveren. Omdat de kosten van de medicijnen die ontwikkeld worden relatief laag zijn, is het nodig om door middel van patenten hun waarde als koopwaar veilig te stellen en ze te verkopen tegen een prijs die de rentabiliteit van het geinvesteerde kapitaal verzekert. Maar succes van dit onderzoek vanuit sociaal oogpunt is het maximaliseren van het aantal zieken dat behandeld kan worden en zou een andere economische logica volgen: de kosten van onderzoek zouden door publieke fondsen betaald worden en de medicijnen zouden ter beschikking gesteld worden tegen prijzen gerelateerd aan de koopkracht van de betreffende personen, zonodig gratis. Dezelfde logica gaat op in andere gebieden als gezondheidszorg, huisvesting, landbouw. In het algemeen betekent het tot koopwaar maken van goederen en diensten (door privatisering, het openstellen voor concurrentie et cetera) – met andere woorden: deze onderwerpen aan de logica van de winst – het uitsluiten van mensen die niet voldoende koopkrachtig zijn en van producenten die niet winstgevend kunnen produceren.

Hetzelfde geldt voor ecologische issues. Om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen moet men de ontwikkeling van schone vormen van energie combineren met verandering in de aard en omvang van groei. Beide betekenen een afname van de rentabiliteit die onverenigbaar is met de kapitalistische logica. De vervaardiging van duurzame consumptiegoederen is bijvoorbeeld strijdig met de noodzaak van kapitaal om zo snel mogelijk te rouleren.

Hoe zouden we het huidige systeem te boven kunnen komen?

Er is een noodzaak voor een breed front, gevormd op een radicale basis. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan maar het is belangrijk om de noodzaak van zo’n oriëntatie te begrijpen en te voorzien

tegen welke obstakels men kan oplopen. Het neoliberale model is in crisis maar de machthebbers hebben geen andere oplossing dan een terugkeer naar business as ususal. En het is onmogelijk om terug te keren naar het model van een in toom gehouden kapitalisme zoals dat tijdens de economische bloei in de jaren na de oorlog vorm kreeg. Er is geen mogelijkheid de ontwikkeling van kapitalisme geleidelijk te beïnvloeden – het is een systeem dat slechts over een instabiele coherentie beschikt en de minste sociale eis gaat in tegen de belangen van invloedrijke machthebbers die geen enkele reden hebben om hun privileges vaarwel te zeggen.

Zonder een sterkere radicale beweging zullen zij niet toegeven. Dit is de reden waarom Europese sociaaldemocratische partijen of in de Verenigde Staten Obama geen reëel alternatief vormen. Om het niveau van sociale strijd te bereiken dat nodig is om de machtsverhoudingen te veranderen moet men alle sociale groepen verenigen wiens leven moeilijk wordt gemaakt door de kapitalistische politiek. Deze groepen vormen een meerderheid en dat is tegenwoordig het zwakke punt van het kapitalisme: het heeft geen sociale legitimiteit meer. Lokale en globale strijd moet samenkomen, vooral op het Europese niveau.

Hoe zou een post-kapitalistische samenleving er in grote lijnen uit kunnen zien?

Het project van een post-kapitalistische samenleving ligt besloten in al de sociale aspiraties die door het kapitalisme ontkend worden. Het zou misschien samengevat kunnen worden in wat George Orwell ‘common decency’ noemde, het bevestigen van een aantal rechten: het recht op een fatsoenlijk bestaan, fatsoenlijk werk en onderkomen, gezondheid, onderwijs en ten slotte op waardigheid en respect. Zo’n project kan utopisch overkomen maar is maar al te zeer te realiseren, vooral in de rijke Europese samenlevingen. Het is geen economische kwestie maar een van het vermogen van de samenleving om weer grip te krijgen op hun ontwikkeling en de dictatuur van de markt te vervangen door een werkelijke ‘sociale democratie’, wat een heroverweging van het privé-bezit van de productiemiddelen betekent. Men kan zich niet verlaten op commerciële mechanismes als emissierechten of ecologische belastingen om de klimaatverandering aan te pakken: een ecologische verantwoorde planning is noodzakelijk. Een groot deel van problemen waar de mensheid mee wordt geconfronteerd zou kunnen worden opgelost als het kapitalisme lagere winsten en een meer gelijke verdeling van de rijkdommen zou accepteren – maar dit is een eis die ingaat tegen de diepste natuur ervan.

Dit artikel verscheen eerder in Alda! (vertaling: Grenzeloos)